

Elemi iskolába nyolcéves koromban az 1934–35. tanévben indultam. Mivel decemberi születésű vagyok, előtte szeptemberben nem töltöttem be a hetedik életévemet, és nem adtak be az iskolába. Ennek véznácska természetemen kívül más oka is lehetett. Abban az időben a szállási gyerekek a faluban lakó nagyszüleiktől jártak iskolába, és szüleim úgy gondolhatták, majd ha bátyám kimarad az iskolából, engem indítanak, hogy a nagyszülőknek kevesebb gondjuk legyen.

Első elemista voltam, amikor 1934-ben meggyilkolták az akkori jugoszláv királyt, Karađorđét. A temetésről filmet készítettek, és életemben ez volt az első film, amit láttam. A tisztelendő nővér vezetett bennünket, mert a magyar osztályok a zárdába jártak. Valószínűleg kötelező lehetett a mozilátogatás. (Az ország minden részéről különvonatokat indítottak a király temetésére.) A mozilátogatásra két dinárt kellett vinnünk, emlékszem, nagyformátú kétdináros volt, szorongattuk a markunkban, míg a nővér össze nem gyűjtötte. Azután mind a három osztályt, meg a másik iskolákból jövőket is, beültették a moziba. Mi, elsősök az első sorban kaptunk helyet, és mivel még sohasem jártunk moziban, nem tudtuk, mi a film, s mikor elkezdték mutogatni a koporsót, megijedtünk, sírni kezdtünk, a nővér hozzánk hajolva simogatott bennünket, hogy ne féljünk, nem jön ránk a koporsó. Hát ez volt az első mozilátogatás, ami hosszú időre el is szegte a kedvemet a filmtől, sohasem lettem nagy mozirajongó, ez a rossz emlék sokáig felidéződött.

A királyi Jugoszláviában egész napos tanítás volt. Délelőtt tízenegy óráig, majd délután két órától ismét. Akik nagyon messze laktak, azok a szünetben benn maradtak a tanteremben. Hoztak magukkal valami ételmet, leginkább zsíros vagy lekváros kenyeret. A betűket palatáblákra írva tanultuk. A táblánkon lógott egy kis darab szivacs, azzal lehetett letörölni az írottakat, majd újból teleírni a palavesszővel.

A zárda a mai Dózsa György utcában, a templomtól indulva bal oldalon az első épület volt. Négy tanterem, zárdakápolna, a nővérek lakosztályai és az udvarban egy melléképület. (A nyolcvanas évek elején lebontották, a helyén épültek a mai Jovan Jovanović Zmaj Általános Iskola sportpályái.) A tantermek az előtte levő térre néz-

Az első osztály a szenttamási zárdában (1934–35-ös tanév)
Kancsár Ilona fentről a második sorban jobbról a negyedik, a folyosón a
két falon ülő kisgyerek között Székely Ilona óvónő, a sapkás kisgyerektől
jobbra Szilver Katica óvodai dada áll

tek, a kápolna és a lakosztályok a Dózsa György utcára. A bejárat a Dózsa György utcában volt. A tantermek előtt széles, oszlopos folyosó húzódott. Az előtte levő téren a Szentháromság-szobor és az ártézi kút állt, és áll ma is. A környékbeliek onnan hordták az ivóvizet. A Szentháromság-szobor a templomra néz, és hirdeti a lakosság vallásosságát. Az egyháztanács 1896-ban, a millenniumi ünnepség alkalmából rendelte el az építését. A zárdát az első világháború előtt, 1912-ben építették. Ekkor telepedtek Szenttamásra a kalocsai iskolanővérek. Az 1926-ban indult magyar nyelvű óvoda is a zárdai épületében kapott helyet. Székely Ilona volt az első óvónő. Culikának becézték. A verbászi főgimnázium igazgatójának lánya igazi, úgymond, úrilányként szépen hegedült. A szenttamási apróságokat sok szép népdalra megtanította. A közkedvelt Culika évtizedeken át, egészen a nyugdíjaztatásáig Szenttamáson dolgozott. A családi szájhagyomány szerint, mikor bátyámat hatévesen beírták az óvodába, mint afféle szállási gyerek, aki még sohasem volt távol a szüleitől, sírni kezdett. Az óvó néni mellé állt, és hegedült neki, Lajcsika azonban továbbra is sírt. Családunk ezt így emlegette: Culika minél szebben hegedült, Lajcsika annál jobban sírt. Az óvó néni városiként itt találkozott először szállási gyerekekkel, aki kis „vadóc” volt, és nehezen illeszkedett be a közösségbe.

Az 1935–1936-os tanévben végeztem a második elemi osztályt. Kivettek bennünket a zárdából, és áthelyeztek az ún. zsidó iskolába, a Kis utcába (az iskola udvarában zsinagóga is állt), szerb tanító bácsink lett, aki valamennyire tudott magyarul. Az iskola mellett, a sarkon kocsmá működött, és reggelente, mikor jött, rendszerint bement a kocsmába, de előtte való nap mindig kijelölte a vigyázót, és karban kellett mondanunk – leginkább – a kis szorzótáblát.

Az 1936–1937. tanévben végeztem a harmadik elemi osztályt. Valószínűleg a szülők kérelmére visszahelyeztek bennünket a zárdába. Sajnos a mi családunk ennek nem tudott felhőtlenül örülni, mert 1936. szeptember 1-jén elveszítettük édesapámat. Tízéves voltam, mindenki sírt, felfogtam, hogy nagy veszteség történt. Reggel öt órakor felébresztettek bennünket a bátyámmal, gyorsan a betegágyhoz vezettek, hogy édesapám még egyszer láthassa a gyermekeit. Ez

•

a nagyszüleim házában történt. Bátyámmal fogtuk egymás kezét, mindannyian a betegágy mellett álltunk. Aztán jöttek fekete ruhában a rokonok, szomszédok, másnap a pap fekete miseruhában a temetésre. Még ma is emlékszem a száraz göröngyökre, amint édesanyám fogta a kezünket, és lépkedtünk a koporsó után.

Abban az időben, amikor édesapám meghalt, Szenttamáson még nem volt halottaskocsi, erős férfiak vitték vállukon a koporsót a háztól a temetőig. Nagyszüleim közel laktak a temetőhöz. A hosszú búcsúztató szövegét ma is őrzöm, Dudás Mihály kántor írta és énekelte a családra szabott búcsúztatót név szerint kiénekelve az itt hagyottakat.

A temetés után pár nappal elindítottak a harmadik osztályba. A többiek nevetgéltek, futkároztak, nekem a jószágos tisztelendő nővér megfogta a kezem, megsimogatott, és mivel nagyobb vigaszt nem állt módjában nyújtani, megajándékozott egy szentképpel. Aztán jöttek a hűvösebb szeptemberi napok, édesanyám a szép, piros, kötött kabátkámat feketére festette, leszedte az aranysárga gombokat, és fekete gombokat varrt rá. Mikor először rám adta, láttam, hogy könnyes a szeme, és gyerekfejjel megértettem, ennek most így kell lennie.

A zárdai kápolnát Szent József tiszteletére szentelték fel. Minden év március 19-én ünnepélyes misét tartottak a kápolnában. Emlékszem, egyik évben előző nap egy tele kosár ibolyát vittem a nagyanyám kertjéből az oltár díszítésére. A nővérek el is csodálkoztak, hogy ilyen sok ibolyát küldött a nagyanyám. Meg is ajánlódottak egy szép szentképpel. Szent József napján nagyanyám is eljött a szentmisére. Sokan voltunk, nem is fértünk el mindannyian a kápolnában, de a bejárat ajtaját kitárták, és mindenki láthatta az oltárt. A zárdá szabad területe két részre tagolódott. Egyik felében szép virágoskert, a másik fele játszótér, udvar volt.

A nővéreknek sokszor vittem virágot, mert apai nagyanyámnak nagy virágoskertje volt. Mikor délután hazaértem az iskolából, leginkább a kertben találtam, kapálgatta a virágágyasait.

A zárdában a nővérektől nemcsak szellemi képzést, hanem lelki nevelést is kaptunk. A nővér készített fel bennünket az első szent

Búcsúztató.

KANCSAR LAJOS felett. Élt 40. évet. Meghalt 1936-szeptember 1-én.

1. Gyászra kondult, tegnap templomunk harangja
s ma már indulásra áll itt ravatala;
a délceg, erős test lélek nélkül maradt
óh ez apa nagyon korán lessz hant alatt!
2. Alig pár hónapja vajh ki hitte volna
ezen boldog házat, hogy ily gyász borítja,
csak boldogság honolt szerető szívében
s ma már vigasztalan sirnak keservükben.
3. Óda a sok remény, biztató napsugár
egy élet sok tervezet romokban hever már.
ah, miért méssz túlünk, kit sokan szerettünk?!
korai veszteden fájoan könnyezünk.
4. Sirjatok, sirjatok temetjük az Atyát!
aki hátra hagyja két árva magzatját
Szerető nő büntül koporsója fölé
hisz párját és apát örökre elveszték...
5. Fájo szíveikből úgy sirnak fölötte
zokogó bus jajszó hangzik itt körötte,
egy ház boldogságát dulta szét a halál
nem nézte a hü nőt s a siro két árvát!
6. Én sokat szenvedtem ére, ve végemet
és úgy fájt elhagyni az én szerettámet,
Ah én élni vágytam éretjük s dolgozni
máskép rendeltetett - Jézus hív ő szollit.
7. Rövid 40. éy volt e földön életem
De hosszú négy hónap súlyos betegségem,
Oh én KANCSAR LAJOS de korán bevégezém...
S szerettem tinektek már is bucsum zengém.
8. Draga szeretett nőm, oh hogy váljak töled
16. boldog év után Te mellötled
-borulj koporsomra sird el fájo könnyed
hogy el viselhessed nehéz, özvegy álted.
9. Köszönöm jószágod, igaz gendozásod,
te hü szerelmémet, fájo zokogásod.
Rád bizom gyermekim, oh neveljed őket
legyél nagyon boldog... Isten áldjon Téged.!
10. Hideg kebelemre jöjjetek gyermekim
mielőtt örökre elhálnak lépteim
hadd csókolja rátok áldását apátok
aki úgy szeretett s menyből vigyáz rátok.
11. Hogy váljak töletek elhagyva itt árván
Lajcsikám kis fiam, Ilonkám kis lánykám?
Szeressétek egymást és édes anyátok
boldogok legyetek, száljon áldás rátok.
12. Ha za élet terhe sujt majd szívetekre
szerető apátok jussak eszetekbe
en menyből vigyzok mindig titeátok
szeretve titekét, kérve boldogságtok...

Édesapám halotti búcsúztatója

Írta Dudás Mihály szenttamási kántor 1936. szeptember 1-jén

13. Szülő Anyám hozzád száll ajkannak szava
szivem nagy háláját életedre ontja.
hü ápolásodért fogadd köszönetem
jó apámmal együtt áldjon meg Istenem.!
14. Szivem bucsuzását hűséggel vegyétek
Aposom , anyosom kik értem könnyeztek.
szüleimmel együtt enyéim védjétek
őket szeressétek- áldjon Isten titek. !
15. Testvérim a vérség szent láncza elszakadt
köztem-közöttetek, ~~xix~~ vérem mar alakadt
ne feledkezsetek az én árváimról
család s párotokkal legyetek boldogok.
16. Sógornóm, Sógorom szép családokkal
legyetek boldogok s tedd majd kérő szavam.
apai s anyai ágrol nagynénéim
s nagybátyám vegyétek végbucszuszavaim...
17. Keresztanyám, apám szép családokkal
Két jó komám ti is család s párotokkal
gondoltátok-e hogy ily korán elmegyek ?
vigasztalodjatok ne fájjon szivetek.
18. Összes rokonságom mind kiket szerettem
sok jó ismerősim jártamban, keltemben
szomszédok, barátok - kik velem voltatok
én megyek fölletek- legyetek boldogok.
19. Utótt a végső peré, pihenőhelyem vár
Isten veled jó nőm örökre s két árvám
szerető szivetek érette ne fájjon - Lelkem megboldogult
s vár fönt örök jussom !

A M E N .

/ Dudás Mihály - srbobrani
kántor-irta:1936.IX.1-én./

•

áldozásra. Abban az időben mélybe gyökerezett vallási nevelés folyt. Áldozócsütörtökön szünetelt a tanítás.

Elsőáldozásom idején édesapám már betegeskedett, és ragaszkodott hozzá, hogy nagyon szép kis menyasszony legyek, mert ő már igazi menyasszonynak nem fog látni. Az akkori szokások szerint a kislányokat egyébként is kis menyasszonyoknak öltöztették. Osztyáunkból négy kislánynak Knefély Lajos kereskedő családja vette az elsőáldozási ruháit. Minden évben három-négy szegény sorsú kislánynak, akiket a nővérek kijelöltek, megvették az ünnepélyes, fehér ruhát. Ebben az évben meg különösen segítettek az ünnepély szervezését, mert kislányuk, Knefély Terike, becenevén Herci is osztálytársunk volt. Áldozócsütörtökön a falu egész katolikus magyarsága ünnepelt. Reggel a zárdában gyülekeztünk, az édesanyák is velünk maradtak. Együtt vonultunk a templomba. Áldozáskor nem a szokásos rácsozat elé térdeltünk, hanem bent álltunk az oltár körül, és az előre kijelölt két kislány fehér gyolcsterítőt húzott ki, és az elé térdepeltünk az oltár előtti első lépcsőre. Nagyon ünnepélyes volt. Szentmise után az édesanyákkal visszamentünk a zárdába, és a tanteremben várt bennünket a közös ünnepi reggelizés. Közösön mondtuk el az asztali imát, és tejeskávét reggeliztünk pékkiflivel. Sok szegény sorsú gyerek talán itt evett először pékkiflit. A tejeskávé sem volt szokásos a parasztság körében, mindenki megitta a bögre tejét. Itt szép, fehér porceláncsészékben kaptuk a kávé. Örökre emlékezetes maradt.

Az ünnepélyes, közös reggelizés után édesanyáink a fényképészhez vezettek bennünket. Legtöbb akkori gyereknek ez lett életében az első fényképe. Nekem a második, mert négy évvel előbb, mikor bátyám volt elsőáldozó, együtt is lefényképeztettek bennünket. Ezt azért hangsúlyozom ki, mert ma annyi fénykép készül minden alkalomkor, hogy már nem is fényképalbumba gyűjtik, hanem képernyőn tárolják. Így változik a világ!

A zárda erős, masszív, a talajtól felmagasított épület volt, még kétszáz évig is szolgálta volna a szenttamásiakat. A háborúk dúltak, a rendszerek romboltak, a kommunista nézet szerint mindent meg kellett semmisíteni, amit örököltek.